

ДИСКУСІЇ

УДК 616-092

В. М. Запорожан, А. І. Гоженко

Клінічна патофізіологія: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку

В работе обсуждаются основные этапы истории развития патологической физиологии как научной и учебной дисциплины. В структуре патологической физиологии клиническая патофизиология выделяется как самостоятельный раздел. Обосновывается необходимость активации научно-исследовательских работ в области клинической физиологии. Предлагается ряд необходимых организационных решений по улучшению преподавания клинической патофизиологии в ВУЗах.

Близько 150 років минуло з того часу як патологічна фізіологія, основою якої є загальна патологія, визначилася в самостійну науку та навчальну дисципліну [1, 2]. Таке виділення викликано необхідністю глибинного вивчення етіології та патогенезу захворювань на функціональному рівні. Перехід з вивчення морфологічних змін на функціональні базувався, в свою чергу, на появі та розвитку засобів, які дозволяли реєструвати ці зміни. Основним засобом і методологією нової медичної науки став експеримент, який проводили на тваринах. Можливість моделювання захворювання або окремих патологічних процесів надала колосальні перспективи для вивчення етіології та патогенезу. Загально визнано, що науковий фундамент сучасної медицини базується на експериментальній науці. Можливість змоделювати патологію з моменту патогенного впливу до кінцевого виходу (одужання або загибелі), до того ж без інших патогенних змін, тобто в достатньо ізольованому вигляді, була та є важливим засобом фундаментальних наук.

Історія патофізіології демонструє нам перенесення центру досліджень із системого рівня на тканинний, клітинний і, нарешті, молекулярний. Однак бурхливий розвиток клінічних дисциплін, особливо в останні роки, призвів до вдосконалення діагностичної та лабораторної бази. Нині цілком можливо прижиттєво вивчати структури, функції та навіть метаболізм практично всіх органів та систем. До того ж, сучасна клінічна діагностична база в деяких випадках перевершує можливості експериментальних засобів і методик. Поява таких методичних можливостей дозволяє зрозуміти механізми захворювання людини. Важливо, що при цьому не виникає питань про адекватність виявлених патогенних змін патогенезу у людини, що відзначаються при трактовці експериментальних досліджень. У зв'язку з цим у науковій літературі, особливо за кордоном, значно збільшилося число праць з клінічної патофізіології [3, 4, 5, 6, 7].

© В. М. Запорожан, А. І. Гоженко

Разом з тим, резонно поставити питання про те, чи дійсно сучасні діагностичні можливості створюють умови для розвитку клінічної патофізіології або підвищують перспективу діагностики та рівень клінічних науково-дослідних робіт. Не виключаючи останнє, слід звернути увагу на два аспекти проблеми. По-перше, діагностичний процес у клініці направлений на реєстрацію стану хворого в конкретний проміжок часу, що і визначає можливість діагностики захворювання. Метою досліджень не є вивчення динаміки захворювання, тобто патогенезу. По-друге, за умов сучасної диференціації клінічних дисциплін, деякі механізми патогенезу часто виходять за межі однієї клінічної дисципліни. Наприклад, стан серцево-судинної системи, безумовно, змінюється у осіб з пульмонологічними, нефрологічними захворюваннями, але при цьому не складає головного ланцюга патогенезу і виходить з уваги відповідних фахівців. Таким чином, добре відоме положення про те, що хворіє цілий організм, визначає необхідність комплексного полісистемного аналізу патогенезу. І, нарешті, не втратила актуальності проблема вивчення патогенезу на органному та системному рівнях.

Отже, патогенетичний аналіз захворювання може суттєво перевершувати конкретні завдання з діагностики захворювань.

Все наведене, на наш погляд, повністю обґрунтовує необхідність розвитку науково-дослідних робіт у галузі клінічної патофізіології з активною участю в цьому процесі фахівців-патофізіологів.

Особливо слід звернути увагу на сучасні дослідження в галузі клінічної патофізіології. Ключове положення про те, що найбільш важливим інструментом патофізіології є експеримент не втратило свого значення, однак нині слід розширити цей методологічний підхід за межі експерименту на тваринах. Безумовно, експеримент відрізняється тим, що існує направлений вплив на організм, який дозволяє вивчити відповідь на нього та за характером цієї відповіді судити про етіологію та патогенез захворювання. З таких позицій слід відзначити, що експеримент може бути модельним (математичним), моделюванням на тваринах, клінічним.

Якщо перші два види експерименту є традиційними, то останній тільки набуває розвитку. Але вже можна констатувати, що експериментальні роботи значно розширюють можливості клінічної патофізіології. Проте раніше можливості клінічного експерименту були обмежені етичними та методичними рамками. Дійсно, можливість проведення клінічних експериментів була обмежена такими принципами: нешкідливістю (не зашкодити) та клінічною доцільністю. Відсутність негативного впливу під час проведення клінічних експериментів здебільшого залежить від методичних можливостей, які нині дозволяють проводити дослідження без негативного впливу на людину. Доцільність клінічних експериментів зумовлена тим, що багато з них є часткою діагностичного процесу. Як правило — це два типи експерименту: дослідження при функціональній діагностиці та вивчення реакції організму хворої людини на фармакологічні препарати під час даного дослідження.

Цей короткий екскурс дозволяє зробити висновок про те, що сьогодні є нагальна необхідність та доцільність розвитку клінічної патофізіології.

Предметом останньої можуть бути: вивчення поліорганного та полісистемного патогенезу (в цьому значна відміна від патофізіології органів і систем); патогенетичні основи функціональної та лабораторної діагностики; патогенетичні основи терапії.

Певна річ, розвиток цього розділу патофізіології не виключає необхідності проведення експериментів на тваринах, особливо на клітинно-молекулярному рівні.

Розвиток досліджень у галузі клінічної патофізіології підводить нас до деяких організаційних рішень. Головне з них — введення наукової спеціальності «клінічна патофізіологія». Тим більш, що в паспорті спеціальності «патофізіологія» передбачено надання вченого ступеня кандидата біологічних і медичних наук. На нашу думку, слід сформулювати так: «патофізіологія» — за спеціальністю біологічні та медичні науки і «клінічна патофізіологія та функціональна діагностика» — за спеціальністю медичні науки.

Слід відзначити, що в номенклатурі лікарських спеціальностей доцільно ввести фах «лікар клінічної патофізіології та функціональної діагностики». На наш погляд, саме лікарі функціональної діагностики повинні бути в першу чергу підготовлені з клінічної патофізіології, що дозволить їм проводити глибокий патогенетичний аналіз функціональних досліджень та робити патофізіологічний висновок за даними діагностичних досліджень.

Ми пропонуємо також розпочати видання науково-практичного журналу «Клінічна патофізіологія та функціональна діагностика». Одеський медичний університет готовий, сподіваючись на підтримку наукового товариства патофізіологів України, виступити засновником журналу.

Наведені пропозиції в галузі розвитку нашої науки безумовно призведуть до певної реорганізації навчального процесу на кафедрах патофізіології. Ця робота вже ведеться на багатьох кафедрах, де викладаються елективні курси з клінічної патофізіології. Тим більш, що програма та навчальний план з клінічної патофізіології, які розроблені на кафедрі патофізіології Донецького медуніверситету, прийняті за основу на пленумі товариства патофізіологів України в 1998 р. в м. Чернівці. В нашому університеті кафедра патофізіології реорганізована в кафедру загальної та клінічної патологічної фізіології. На кафедрі підготовлено 4 елективних цикли з клінічної патофізіології: «Типові патологічні процеси в клініці», «Типові порушення обміну речовин та патофізіологія екстремальних станів у клініці», «Патофізіологічні основи функціональної діагностики» та «Патогенетична трактовка даних лабораторної діагностики». Їх будуть викладати на 5-х і 6-х курсах.

Однак на наступному етапі ми плануємо підготувати програму та внести зміни в навчальний план з тим, щоб на 6-му курсі було передбачено окремий цикл «Клінічна патофізіологія та основи функціональної діагностики» з проведенням диференційного заліку. На кафедрі також можуть проходити і післядипломну циклову підготовку лікарі з клінічної патофізіології та функціональної діагностики. Це забезпечить нам реальну та постійну клінічну базу. Закономірним підсумком такого розвитку буде створення кафедр загальної та клінічної патофізіології з основами функціо-

нальної діагностики. Загальна патофізіологія, мабуть, повинна викладатися переважно на матеріалі експериментів на тваринах, а клінічна патофізіологія органів і систем — переважно на матеріалі діагностичних досліджень. Відповідно, базою кафедр повині бути клінічні діагностичні центри.

Така реорганізація також підвищить рівень роботи діагностичних центрів, наблизить підготовку лікаря до практичних питань клініки на підставі останніх досягнень теоретичної науки і надасть можливість інтенсифікації наукових досліджень у галузі клінічної патофізіології.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Зайко М.Н., Биць Ю.В.* Патологічна фізіологія. — К.: Вища школа, 1995. — 615 с.
2. *Зайчик А.М., Чурилов Л.П.* Основы общей патологии. — С.-П.: Спец. литература, 1999. — 619 с.
3. *Хандерсон Дж.* Патофизиология органов пищеварения: Пер. с англ. — М.: Бином, 1997. — 285 с.
4. *Долгих В.Т.* Клиническая патофизиология для стоматологов. — М.: Медкнига, 2000. — 197с.
5. *Грипте М.А.* Патофизиология легких: Пер. с англ. — М.: Бином, 1997. — 332 с.
6. *Шанин В.Ю.* Клиническая патофизиология. — С.-П.: Спец. литература, 1998. — 569 с.
7. *Шиффман Ф.Дж.* Патофизиология крови: Пер. с англ. — С.-П.: Невский диалект, 2000. — 446 с.

*Одес. мед. ун-т
М-ва охорони здоров'я України*

*Матеріал надійшов
до редакції 13.07.2000*